

Kokkuvõte „Eesti 2035“ strateegia üle-eestilistel seminaridel tehtud ettepanekutest

Detsember 2019

Sisukord

Ettepanekud seminaride kaupa	2
Tallinn (02.12.2019)	2
Arutelu I voor	2
Arutelu II voor	3
Tartu (03.12.2019)	6
Arutelu I voor	6
Arutelu II voor	7
Pärnu (04.12.2019)	9
Arutelu I ja II voor	9
Kohtla-Järve (05.12.2019)	11
Arutelu I voor	11
Arutelu II voor	12
Viljandi (6.12.2019)	13
Arutelu I voor	13
Arutelu II voor	13

Ettepanekud seminaride kaupa

Tallinn (02.12.2019)

Arutelu I voor

Arutelus keskenduti võimalikele muutustele tulevikus ja selle valmisolekule reformide valdkondades lähtudes Arenguseire Keskuse stsenaariumitest.

Oskuste ja tööturu osas räägiti tööjõuressursi efektiivsemast rakendamisest:

- Juhtimiskvaliteedi kasvatamine ning personalitöö kvaliteedi tõus ja fookus inimestel;
- Ettevõtete vahelise tööjõuliikumise soodustamine;
- Vanemaealistele tööhõive suurendamine.

Riskid tulevikku arvestades on lõhede suurenemine tööturu nõudluse ja õpetatavate oskuste vahel; enesetäiendamist ja koolitamist ei toetata tööandja poolt; elukestva õppe süsteem on liiga jäik.

Riigivalitsemise teemadel arutati erinevate stsenaariumite kontekstis:

- Digivaldkonnas tuleb keskenduda olulistele teenustele, eelkõige nn elukaareteenuste arendamisele;
- Tehnoloogia ja innovatsiooni kasutamist tuleb toetada eelkõige maapiirkondades;
- IKT on ainult vahend tööprotsesside kiirendamiseks ja tõhustamiseks – keskvalitsus ja kohalik omavalitsus peavad kokku leppima e-teenuste osutamises ja rollide jaotuses;
- koostöö erasektoriga, eriti maapiirkondades erivevate olmeteenuste parendamine (postipakid, droonid, robotbussid ja lumepuhastajad, jne) + PPPP (public-private-people partnership)
- Tee lahendustele kiirem aga on oht, et omavalitsuste autonoomia ja nende vajadus võib trentraliseerimisega ja digitaliseerimisega kaduda.
- Võimalus: Kodanike suurem kaasamine - kodanikud kui kaasloojad, mitte kui "kliendid" - tulemuseks on paremad, inimeste vajadustest lähtuvam teenus.
- Kohaliku ettevõtluse edendamine on suur probleem, mis ei ole täna kuidagi KOV-i huvides.
- KOV rahastusmudel ei võimalda KOV autonoomiat ja tõhusust
- Teenuste standardiseerimisega ei tohi liiale minna. Kehtestada võib miinimumstandardid, aga kohalikele oludele vastav teenus tuleb kohandada ikkagi KOVi poolt eraldi

Erinevate riskidena toodi välja, et:

- Teenuste kättesaadavus võib mõnede sihtgruppide löikes halveneda (vanemaealised, madala sissetulekuga inimesed jne);
- Digioskuste tase on madal sh paljudel noortel puuduvad vajalikud oskused selles vallas – tulevikus võib suureneeda e-segregatsioon;
- Kodanike mittekaasamine on risk, kus riigi ja elanike vahel toimub eemaldumine, mis võib tekitada ohtu demokraatialle.

Majandus ja kliima:

- Kui proteksionism levib, on Eestil võimalus oma väiksus pöörata võimaluseks ja pakkuda niššitooteid ja –teenuseid ning neid valdkondi arendada;
- Kliimaneutraalsem energiatootmine annab ühtlasi võimaluse arendada valdkonna tehnoloogiaid ja säilitada energiapuulgeolekut;
- Ringmajandus on tugeva potentsiaaliga valdkond, mida edasi arendada (väikese jalajäljega tooted);
- Ühisettevõtete loomine ja koos tegutsemine Kesk-Euroopa turgudel;
- IT-lahenduste inkubaatori rolli võtmine ehk kõikvõimalike digilahenduste väljatöötamine sh nutikad platvormid, mille tarbijad on Aasias;

Erinevad riskid Eesti majandusele võivad olla:

- Hiina investeeringud hakkavad domineerima (teatud mõttes muidugi ka võimalus) ja vähendavad sõltumatust;
- Üleinvesteeringud materiaalsesse põhivarasse (investeeringud immateriaalsesse varasse kannatavad);
- Ühiskonna sidususe probleemid takistavad muutuste ellu viimist (mh digiäriks võimalusi loova seadusandluse kujundamine, teistest riikidest töötajad ei tunne end Eestis mugavalt)
- Majanduslangus ja poliitiline risk rahvusvahelisel tasemel (proteksionism maailmamajanduses), haridusturu ja tööturuturu vaheline ebakõla.
- Ühe potentsiaalse riskina ja stsenaariumina on elanikkonna ja ressursside lõppemine, mis viib ka globaalse majanduse kahanemise stsenaariumini.

Ruum ja liikuvus:

- Tuleb tagada head ühendused Eesti siseselt ja arendada jõuliselt edasi ühistranspordiühendusi Harjumaal kui Tallinn jätkab sarnasel viisil arengut muudest regioonidest kiiremini ning otsida võimalusi tugevamateks seosteks Helsingiga;
- Tallinna arendamisele fookuse panemine toob ülejäänud Eestile „*spillover*“ efekti abil suuremat kasu kui hajutatud läbi kasvukeskuste suunatud arendamine;
- Tarbimine on kasvav või vähemalt mitte vähenev ja keskkonnanahoiu mõistes tuleb seda riigisiselt arendada. Risk on, et keskkonnanahoidlikkust käsitletakse ainult kui Brüsselist tulevat käsku.

Arutelu II voor

Ruum ja liikuvus

- Hoonefondi kvaliteedi tõstmine, et ühiskondlike ja teiste hoonete olukorda parandada. Eraomanike ja ühistute motiveerimine ning nende toetamine (mida on mõistlik kasutada ja renoveerida);
- Autonoomse/lokaalse toimetuleku tagamine kui ühendused katkevad (torm) sh hajusenergeetika lahendused;
- Liikuvuse ühtne koordineerimise ja korraldamise ameti loomine, mis seda valdkonda Eestis tervikuna arendab:
 - Jätkusuutlike liikumisviiside eelisarendamine ja sõiduautodega liikumise vähenemine;
 - Vajaduspõhise transporditeenuse väljatöötamine;
 - Kooliõpilastele koolitranspordi korraldamine ja sundliikumise vähendamine läbi koolivõrgu;
 - Riiklike suundade kokkuleppimine ja nutikate lahenduste väljatöötamine (sh koolitamine).
- Inimeste teadlikkus teenuse osutamise piirist ja võimalustest kohalikus kogukonnas (nt koolitransport);
- Kohalike teenuste kättesaadavus ja kruusateed väiksemates piirkondades raskendavad liikumist ja teenuste kohalejõudmist;
- Kaugtöö soodustamine (näiteks 2 päeva nädalas kodutööl) vähendaks sundliikumist;
- Elukaare põhine lähenemine liikumisviiside kasvuhoonegaaside vähendamisel.

Oskused ja tööturg

- Formaalhariduse ja täiskasvanuõpe ühildamine, kus lähenemine on kogu elukaare põhine ja terviklik alusharidusest kuni kõrges eas õppimiseni:
 - Maksusüsteem peaks soodustama töötajate arendamist ja ümberõpet;
 - Ettevõtete tulumaksuvabastust võiks laiendada kasumi reinvesteeringul töötajate arendamiseks.
- Mentorsüsteemi arendamine ja roteerumine ettevõtete vahel ja sees (tööandjate, maakondlike arenduskeskuste ja riigi koostöös);
- Jooksev seire tööturutoetuste osas, et operatiivselt suunata raha tulemuslikele lahendustele:
 - Süsteemsem andmeanalüüs meetmete tõhususe hindamisel - kvalitatiivne kui ka kvantitatiivne;
 - Andmebaaside efektiivsem kasutamine ja erinevate sihtrühmade detailsem analüütika.

- Horisontaalse karjääri soodustamine:
 - madalama oskustasemega töötajate puhul eriti suur väljakutse;
 - ühiskondlike hoiakute küsimus ja avatus interdistsiplinaarsusele.
- Töökohapõhine õpe (ka madalama tasemega ametikohtadel);
- Pensionisüsteemi paindlikkus, kus näiteks on võimalus võtta karjääri vältel üks vaheaasta enese arendamiseks kogutud pensionifondi arvelt, kuhu riik võiks lisada omalt poolt ka vastava stipendiumi komponendi;

Tervis ja sotsiaalkaitse

- Ennetus- ja teavitustegevused peavad olema prioriteet nr 1. See on vundament, mis hoiab kokku hilisemaid kulusid;
- Üheks oluliseks prioriteediks sotsiaalkaitse kulumudelite asemel on sotsiaal- ja tervishoiuteenuste integreerimine. Siin on oluline märksõna ühe ukse teenus ja preventatiivsed sekkumised (näiteks Taani 12 nädala intensiivprogramm), samuti jätkuv bürokraatia vähendamine erivajadustega inimestel (puude korduvhindamised);
- Apteekrite suurem kaasamine tervishoiusüsteemi, sest aitab vähendada koormust perearstidel (nt nõustamine, vaksineerimine, aga see vajab apteekrite õiguste laiendamist. Omab regionaalset aspekti ja laiendab teenuste kättesaadavust inimese jaoks;
- Ettepanek muuta rahastus pearahapõhiseks, kus inimene liigub koos oma pearahaga ning valib ise teenusepakkuja.

Riigivalitsemine

- Teenusstandardid peavad olema tagatud miinimumtasandil ja piirkondliku erinevusega lähtuvalt kliendi vajadustest ning ühtlaselt kättesaadavad;
- Innovaatilised lahendused koos kogukonnaga vajavad olulist toetust;
- Kogukonna kaasatus sotsiaalteenuste pakkumises on puudulik ja KOVi üks funktsioon võiks olla ka omavalitsuste teenuste täitmiseks kogukonna toetuse kujundamine;
- Inimene jagab oma raha rohkem ise (maksumaksja saab tuludeklaratsiooniga otsustada, kuhu oma maksuraha suunata). Poliitilisel tasandil võistlevad tegevuslubaduste asemel ideedega, mida maksumaksja võiks oma rahaga peale hakata;
- Toetusmeetmed ei tohi olla suunatud ainult siseriiklikuks kasutamiseks. Kõik e-lahendused, mis Eestis rakendatakse, tuleb kohandada ka kohe ekspordiks;
- Formaalse positsiooni asemel peaksime toetuma sisulistele sidemetele (luua ärisidemeid nendega, kes täna meie turvalisuse riske ei jaga);
- Rakendada kõik olemasolevad võrgustikud (ka kohalike omavalitsuste sõpruslinnade võrgustikku) teenuste arendamiseks;
- Kriisiolukordade valmisolekut peab võimestama enam ja eesmärgiks võib olla isetoimivad majapidamised (vähemalt nädal ilma vee ja elektrita);
- Rohkem peab arvestama kahe globaalse trendi – kasvav ränne ja linnastumine:
 - Väljakutse kasvav linnastumine: riigireform peaks toetama nii linnapiirkondade arengut kui leevendama maapiirkondades rahvastiku vähenemise protsesse (digivõimalused maapiirkondades, KOV võimekuse tõstmine);
 - Kasvav ränne: riigivalitsemise reform peab tegelema sisserändajate integratsiooni, hariduse jm). Puudutab seejuures hariduse- ja tööhõivepoliitikate reformimist.
- Arendus- ja planeerimistegevuste parem sidustamine (EASI maakondlikud arenduskeskused, rahandusministeerium, omavalitsusliidud). Maakondlike arenduskeskuste ja LEADER võrgustike ning partnerluse suurema rolli andmine kohaliku ettevõtluse toetamisel;
- Riigivalitsemise struktuuride paindliku ümberkorradamise võimekuse kasvatamine ja eelkõige inimeste heaolu, õnnelikkuse ja rahulolu saavutamise prioritseerimine;
- Otsustusprotsessides ja riigivalitsemises ühtlasem tasakaal läbi noorte ja naiste suurema osalemise võimu teostamises ja juhtimises (digitöökohad);

- Ühise väärtuste ruumi kujundamine ja väärtuste kandjate/eeskujude loomine.

Majandus ja kliima

- Teadus- ja arendustegevusse investeringute tegemine ning parem koostöö ülikoolide ja ettevõtete vahel (ettevõtetele ja ülikoolidele ühine rakendus- ja arenduskeskus, näiteks Soome näide)
 - Ülikoolinõuete leevendamine (artiklid, õpetamine, projektid), et teadlastel võimaldada rohkem erasektori projektides osaleda;
 - EAS-i vahendite jaotamisel kasutada sihitatumaid toetusi;
 - Think-Tankide arendamine lisaks ülikoolide võrgustikule.
- Taastuvenergia kasutamise ja allikate kasutusele võtmise toetamine (kliimaneutraalsus):
 - meretuuleenergia ja päikeseenergia pargid;
 - taristu väljaehitamine;
 - energiasalvestustehnoloogiate arendamine;
 - energiaühistute ja kogukondade loomise toetamine;
 - rohemaksu reform (maksuerisused ja muud regulatsioonid).
- Energiatõhususe kasvu toetamine sh majade soojustamise jätkuv toetamine A või B energiamärgise tasemele ning energiatarbimise vähendamiseks signaalide andmine (maksud või muu lahendus);
- Regionaalsete dimensioonide arvesse võtmine (näiteks Ida-Virumaa või Kagu-Eesti);
- Talentidele atraktiivse keskkonna loomine ja selle säilitamine;
- Uute tehnoloogiate arendamisel alati eelistada keskkonnasõbralikke variante.

Tartu (03.12.2019)

Arutelu I voor

Riigivalitsemine

- Piirkondliku tasandi loomine regionaalsete teemadega töötamiseks;
- Teadusprioriteetid peaksid Eesti 2035 arenguvajaduste põhjal selguma ja teaduserahastamine missioonipõhiselt;
- Tartu kui teise olulise keskuse rolli suurendamine Tallinna kõrval:
 - Riigimaja loomine Tartusse ja avaliku sektori osaline sinna viimine;
- Oluline on selgemaks saada kohaliku omavalitsuse ja keskvalitsuse rolle subsidiaarsuse küsimusest lähtuvalt;
- Tähtis on kodanike kaasamine ja kogukondade rolli tähtsustamine;
- Targa linna mudeli rakendamine, kus teadusasutused, linn, ettevõtjad ja kolmas sektor teevad omavahel koostööd.

Oskused ja tööturg

- Reformilehtedel ei peegeldu piisavalt erinevad sihtgrupid (näiteks inimesed erivajadusega ja vanemaealised), neile peab rohkem tähelepanu pöörama;
- Vältida sõna "talent", sest see sildistab kuna tegu ei ole spetsiifilise eriliigiga, kõigil on oma talent, mille avaldumiseks peame looma soodsa keskkonna ja tingimused;
- Praktilise õppe osakaalu tuleb koolihariduses suurendada ja minna üle individuaalsetele õpiteedele:
 - Enesejuhtimise ja -arendamise ning loovuse süsteemne ja varajane soodustamine - 1 päev nädalas gümnaasiumiastmes vabalt valitud õppeaine/õppeained/huviharidus;
 - Elukestva õpiharjumuse ja motivatsiooni soodustamine;
 - Pehmete ja üldoskuste tähtsustamine.
- Oskuste ja tööturu puhul on oluline regionaalse dimensiooni loomine ehk võimalus õppida ja töötada üle terve Eesti ja mitte ainult Tallinnas;
- Uute töövormide tulemisega kohanemine ja seadusandluse reageerimine.

Majandus ja kliima

- Majandus on liiga tootismajanduse keskne. Tarbijad ja nende hoiakute kujundamine ei ole piisavalt esile toodud kuigi oluline aspekt;
- Kliima ja ringmajandus on olulised ja peaksid olema teistest eespool;
- Kliima ja majandus pole reformides seotud omavahel piisavalt. Lõuendi kaks esimest reformi peavad olema enam seotud ka keskkonnanäesmärkidega;
- Jäätmemajanduses on probleemid suured ja suur arenguhüpe on vajalik;
- Oluline tugi peab olema taastuvenergia tootmisele;
- Kaaluda maksumuudatusi (tarbimise maksustamine, automaks) ja samas kasvatada inimesi ausateks maksumaksjateks (hoiakud);
- Kaaluda tulumaksusoodustusi maapiirkonna elanikele (IT lahendused peaks võimaldama maksupettusi vältida).

Tervise ja sotsiaalkaitse valdkond

- Liikumise soosimine tähendab, et kehaline kasvatus ei tohi olla ainult saavutuspõhine, avalik ruum peab toetama liikumist ja vähendama ohutusid tervisele;
- Vaimne tervis ja füüsiline tervis on omavahel seotud ja peab vaatama tervikuna:
 - Vaimse tervise tasakaalu hoidmisel on roll ka tööandjal, näiteks maksusoodustused töötajate vaimse tervise hoidmisel ja nt sportimine, kultuurielamus, vitamiinid, puu- ja juurviljad;
 - Tehnoloogiat saab ka raviks kasutada, nt äpp, mida kasutada vaimse tervise raviks - kirjutab välja liikumise looduses.

- Vabatahtliku töö süsteemne arendamine ning vabatahtlike koolitamine ja spetsialistide hoidmine:
 - vabatahtlike koolitamine ja kovisioonide läbiviimine sotsiaalvaldkonna inimestele;
 - Sotsiaaltöötajate töö atraktiivsemaks muutmine, sest sotsiaaltöötaja ja noorsootöötaja on alahinnatud ning rohkem mehi tuua valdkonda;
 - Sotsiaalvaldkonnas peavad olema vabatahtlikud koolitatud- see ei ole nii lihtne, kuna "kliendid" on keerulised.
- Oluline rõhk peab olema ennetustööl ehk enne ennetus kui tulekahjude kustutamine;
- Keskkonna disainimine on oluline, et kõik tunneks ennast hästi – näiteks kuuma ilmaga kaasnev terviserisk kui puudub sobiv haljastus linnas varju näol (vari). Metsarajad, pargid, terviseväljakud, jalgrattateed ja nende arendamine;
- Haigushüvitist võiks maksta esimesest päevast töötajale;
- Hoolekandesüsteemis peab olema suurem valik erineva tasemega hoolekodusid ja koduteenused peavad olema kättesaadavamad;
- Sotsiaalvaldkonna arendamiselt tuleb kasutada tänapäevaseid lahendusi ehk sotsiaalvaldkonna ja tehnoloogia ühendamine - häketonid ja piloteerimised;
- Koolis, gümnaasiumiastmes peaks õpetama tolerantsust, märkamist, empaatiat, et tekiks vabatahtlikkuse võrgustik;
- Vanemaealised on koolitamata, see ennetav ja hariv osa on puudu jäänud. Vanemad inimesed ja koolilapsed koos programmides.

Ruum ja liikuvus

- Kvaliteetse ja inimsõbraliku linnaruumi arendamine, sh ei tohi unustada maakonnakeskuseid.
- Ühtne ühistranspordi planeerimine ja korraldamine vabariigis, kus erinevad ÜT liigid ei konkureeriks enam omavahel, vaid täiendaksid üksteist ja piirid ei oleks enam takistuseks.
- Kiire, mugava ja keskkonnasäästliku rööbastranspordi arendamine, mis aitab vähendada autostumist."

Arutelu II voor

Oskused ja tööturg

- Juhtimisoskuste olulisus on muutunud tööturul ja võtmekompetents on, kuidas motiveerida ja eest vedada erineva taustaga inimesi – need oskused vajavad arendamist;
- Klastripõhine arendamine ja regionaalsete kompetentsikeskuste toetamine (sh kutseõpe ja teaduse kohalolu säilitamine);
- Huviharidusebaasilt tehnoloogiakoolide ellukutsumine sarnaselt muusikakoolidele, mis edukalt toimivad;
- Paindlik haridus, mis on praktiline ja varakult sidustatud tööoskustega- individuaalsete vajaduste ja annetega arvestamine sh sotsiaalsete oskuste süsteemne arendamine;
- Keskkoolides võiks sisalduda kutseõppe komponent ja karjäärinõustamine ehk noortel oleks konkreetsete oskused enne keskkooli saamist ja arusaam töövalikutest;
- Õpetajate ja koolijuhtide koolitamine ning toetamine on vajalik, et reformid haridussüsteemis õnnestuksid;
- Paindlikum maksusüsteem, mis soodustab lühiajalist tööd, tööampse ja muid tulevikutöö vorme.

Majandus ja kliima

- Targad töökohad peab viima ka maapiirkondadesse;
- Kohalike ressursside väärimine on ülioluline, niimoodi väheneb ka tooraine väljavedu;
- Kliimaneutraalsele energiatootmisele ülemineku tegevused peaksid olema prioriteetsed;
- Ettevõtetes uute lahenduste kasutamine teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni arendamiseks on reformina liiga väikese arenguhüppega ja võiks olla tugevama sõnumiga.

Tervise ja sotsiaalkaitse valdkonnas on oluline:

- Kooliprogrammidesse vabatahtliku tegevuse juurde lisamine (soodustab ja innustab noort);

- Vanemaealiste üksilduse vähendamise programm sh vaimse tervise hoidmiseks;
- Väarikas vananemine: vanemaealistele võimalus panustada ka pensionieas ja selleks on loodud võimalused;
- Koolihariduses tugi väljakukkumise vähendamiseks ja edasiseks eluks: teadlikkus valikutest ja iseseisvus;
- Inimesed väljaspool tömbekeskusi saaksid samaväärselt teenuseid st regionaalselt ühtne kaetus teenustega;
- Vabatahtlik tegevus täidab ühtlasi ennetustegevuse rolli, aga vabatahtlikele on vaja anda ka teadmisi ja oskusi;
- Perearst ja meditsiin laiemalt vaataksid patsienti holistiliselt ehk inimene on üks tervik (heaolu laiemalt, mitte ainult füüsiline tervis);
- Televisioonis hariduslike programmide osakaalu suurendamine ja rõhutamine näiteks ERR-i saadetena näidata enam hariduslikke saateid (dokumentaal, teadus jne).

Ruum ja liikuvus

- Eesti 2035 strateegia roll peab olema tasakaalustaja üleriigiliste ja regionaalsete investeeringute vahel;
- Olemas on turutõrge hoonefondi renoveerimisel ja uute hoonete ehitamisel. Lahenduseks on Kredexi võimendamine ja kriteeriumite seadmine piirkondlikult;
- Eesti 2035 strateegia peab andma konkreetse suuna, et isikliku sõiduautoga liikumine ei ole kõige prioriteetsem ja teisi liikumisviise eelisarendatakse;
- Detailplaneeringute kvaliteet on tõusnud, aga planeeringutes ei ole endiselt arvestatud sotsiaalse ja kultuurilise keskkonna seoseid looduskeskkonnaga.

Pärnu (04.12.2019)

Arutelu I ja II voor

Riigivalitsemise ettepanekud olid järgnevad:

- Riigi poolt tuleb hoida tasakaalu vabaduse ja vastutuse vahel. Ettevõtlusvabadust tuleb reguleerida selliselt, et säiliks ettevõtlusvabadus ja paindlikkus koos vastutustundlikkusega – maksud ja palgad tasutakse, keskkond on hoitud, pettused ettevõtluses vähenevad.
- Õigussüsteemis on endiselt vigu, mida tuleb parandada - see võib olla üks reformide eesmärkidest. Samuti on ülereguleeritud, kus domineerinud juriidiline planeerimine.
- Tuleb tagada vastupanuvõime kriisideks, sest täna see ei toimi. Operatsioonilise juhtimise võime on madal ja juhtimisstruktuur ebaselge. Maakonna puudumisel ja valla väiksuse korral on vajalik lüli puudu, et kriise reguleerida tulemuslikult. Täna puudub ka paljudel elanikel valmidus kriisiolukordadeks – kasvõi võimalus puukütet kasutada või joogivett käsitsi kätte saada.
- Suures osas omavalitsustes liitumisel juhtimisstruktuuris ja – kvaliteedis reformi ei toimunud. Reform on pooleli ka Pärnumaa näitel, need struktuurid tuleb uuesti üle vaadata.
- Poliitikaüleseid kokkuleppeid tuleb sõlmida (Eesti 2035 strateegia näitena), et säilitada järjepidevus.
- Horisontaalse koordineerimise parandamine KOV-i ja keskvalitsuse vahel (andmevahetus jm), st kohalikele omavalitsustele suurema rolli usaldamine. Seda toetaks maakondade taasinstitutsionaliseerimine – mitte ilmingimata maavalitsuste loomine, jurdiilise kehana on samas vaja midagi kindlamat kui MTÜ.
- Talentide toetamine (kohalikud ja välised) – haridussüsteemi paindlikkus ja kogukondade aktsepteerimine – ühiskond ise ei toeta välistalentide tulekut ja investeringute tegemist. Kogukondade sidusus on ka vähenenud (edukeskne ühiskond ja parem elujärg vähendanud läbikäimist). Väliskontaktid suurendavad rahvusvahelist võrgustikku ja soodustavad teadmiste levikut.

Oskused ja tööturg teemavaldkonnas arutati:

- Haridusliikide suurem lõimimine (kutse- ja kõrghariduse lõimimine, nt Pärnu kogemus) ja osaoskuste sertifitseerimine;
- Suur rõhk täna on kõrge kvalifikatsiooniga tööjõu väärtustamisele, aga ühiskondlikku väärtustamist nõuab ka nõ "tavaline oskustööline". Ühiskondlik hoiak laiemalt peab muutuma. Täna on oluline probleem tööjõu puudus lihtsamat kvalifikatsiooni nõudvatel ametikohtadel;
- Töötukassa teenuste tõhustamine näiteks töötute aktiivsem kasutamine ühiskondlikult vajalikeks töödeks ja töötute "ülekoolitamise" vähendamine, mis reaalset takistab nende tööturule siirdumist.

Majandus ja kliima

- Digioskuste pädevuse kasvatamine ja digikirjaoskuse arendamine – õpitemnoloogiate areng, maakoolidesse investeringud, hoiakute kujundamine, õpetajaskonna oskuste-pädevuste kasvatamine;
- Innovatsiooni- ja arenduskeskuste võrgustiku loomine üle-Eesti (mitte Tallinn ja Tartu ainult), et tekib rohkem kohti õppimiseks ja arenemiseks/arendamiseks ettevõtjatele ja õppuritele – ülikool jääb kohapeale, inkubatsiooniteenus disainitakse sobima ka toimivate ettevõtete uuendusteks;
- Tööstusinvesteringute (sh puidukeemiatööstus) soodustamine läbimaksusoodustuste ja/või muude meetmete abil ning energiatööstusparkide rajamise toetamine (biomassi kasutamine);
- Erinevates valdkondades uute ettevõtete toetamine ning noorte ettevõtluse ja ettevõtjaks saamise toetamine – täna on puudu kogukonnatoetus ja koostöö;
- Üleminek kliimaneutraalsele energiatootmisele on suund kõikidele teistele reformidele ja peab olema kõige olulisem;
- Uute lahenduste rakendamisel ettevõtete teadus- ja arendustegevuseks ning innovatsiooni soodustamiseks peab olema juures regionaalne mõõde;
- Ringmajanduse edendamine peab olema selgemalt lahti kirjutatud ja täpsemalt sisustatud;
- Ettevõtlusmeetmed tuleb disainida lõpptarbijaga koos ja rohkem ressursse tuleb panna ka pikaajalise tasuvusega projektidele.

Tervise ja sotsiaalkaitse valdkond

- Olulised reformid on reformilõuendiga kaetud;
- Kiire internetiühenduse puudumine (valguskaabel) maapiirkondades ei võimalda edukalt sotsiaal- ja tervishoiuvaldkonna digilahendusi rakendada tulevikus – baastaristu arendamine mõjutab otseselt ka valdkonna reformide rakendumist;
- Kogukondlikkuse väärtustamine ja inimeste aktiveerimise toetamine, mis vähendab vaimseid probleeme ja suurendab sidusust (kogukonna päevad, noored eakate juures vabatahtlikud jm);
- Multifunktsionaalsete ja valdkondadeüleste hoonete loomine hajaasustusega piirkondadesse, et hoida kokku piirkonna ressursse – Euroopa liidu struktuurivahendite uus periood võiks seda toetada;
- Laste ja noorte teemadele tuleb rohkem rõhku panna reformides.

Ruum ja liikuvus

- Sise- ja välisühenduste arendamine:
 - Transpordivaldkonna lahenduste arendamine - nõudepõhine transport, Rail Baltic jt taristuprojektid;
 - Kõikide teede asfalteerimine ei pea olema eesmärk;
 - Terve riik peab olema turvaliselt ühendatud nii riigis sees(liikumine, internet (inimõigus)) kui ka välismaailmaga;
 - Transpordi osas on oluline rõhutada kättesaadavust, sujuvust ja kiirust, mis Eestis on oluline.
- Sotsiaalne ja füüsiline ruum:
 - Vaimse ruumi arendamine läbi füüsilise ruumi ehk sidususe tekitamine. Kas rõhuasetused pigem 1) linnaruumi planeerimises kaubanduse ja kinnisvara arendusel või 2) eelistatud elanike ja külaliste liikumishuvidest lähtuv ruumiarendamine?;
 - Kahaneva planeerimise juhtimine: linnad ja haja-asustuste arengutempo kiirused on erinevad, aga neid muutusi peab juhtima;
 - Haridusruumi arendamine ehk väljaspool kooli õppe sidumine läbi linnaruumi (vaimne ruum) – õpe muuseumites jm linnaruumi objektide ja võimaluste abil;
 - Suhtlusruumi loomine lähtuvalt inimestest (vajaduspõhiselt) ehk kujundada olemiskohad vajaduspõhiselt lähtudes linnaruumi kasutajate eelistustest ja muustritest.
- Energiaautonoomsus ja turvalisus
 - Energiaautonoomsuse arendamine ja energiaturvalisuse tagamine - päikesepargid, tuuleenergia (ülejäava energia elektrivõrku müük).

Kohtla-Järve (05.12.2019)

Arutelu I voor

Oskuste ja tööturu teemade osas peeti oluliseks:

- IT-võrgustiku väljaehitamine (andmete ristkasutus ja andmete jagamine KOV-I, ametiasutuste ja riigi vahel) ja seejuures arvestades, et riik liiga kaugele kodanikust ei jääks;
- Maksusüsteemi ja õigussüsteemi kohanemine digitaalsete lahenduste kasutusele võtuga;
- Väikeettevõtluse eelisoetamine sh maksusüsteemiga ja järelvalve parandamine;
- Keskenduda kestlikkusele ja konkurentsivõimele;

Majanduse ja kliima kontekstis arutati järgmist:

- Kliimaneutraalsuse valdkond tuleb seada esimeseks koos teadusbaasi arendamisega. Ida-Virumaal võiks keskenduda taastuvenergeetika valdkonna õpetamisele;
- Uute maavarade uurimine ja kasutusele võtmine ning nende maksimaalne väärindamine kohapeal koostöös teadusasutustega;
- Regionaalsete kolledžite ja kompetentsikeskuste võimekust tuleb suurendada teadus- ja arendustegevustes (sh CO₂ sidumine). Ida-Virumaal tuleb rohkem koostöökohti luua näiteks "Baltic Chemical Park"-ga
- Tuumaenergia on üks arvestatav energiaallikas Eestile, aga see vajab eraldi tuumaenergia valdkonna väljaarendamist;
- Ettevõtlustingimuste soodustamine keskustest väljaspool läbi investeringute lihtsustamise ja laenu pakkumise.

Reformilõuendil tuleb rõhutada kliimaneutraalsele energiatootmisele liikumist ja tuua välja akutehnoloogiate arendamine, mis tulevikus võimaliku energiadefitsiidi korral tagab piisava varu kriisiolukorraks. Tehniline võimekus taastuvenergiaga Eesti vajadusi katta on olemas, kuid vaja on tagada varustuskindlust ka kõikumiste leevendamiseks. Ringmajandus loob ka võimalusi toota energiat (näiteks Auvere rehvide ümbertöötlemisel tekib gaasi)

Tervise ja sotsiaalkaitse valdkonnas leiti järgmist:

- Sotsiaalteenuste kvaliteedikontroll on nõrk, eelkõige eestkoste ja hoolduse valdkonnas – süsteemi tuleb korrastada ja tagada ühtlane kvaliteet;
- Spetsialiste (logopeedid, psühholoogid) napib ning nende keeleoskuse ja hariduse tase ei vasta nõuetele, peab tagama täiendkoolituse ja kompetentsi;
- Vananev elanikkond toob kohalikele omavalitsustele palju kohustusi, sellega peab kaasnema läbimõeldult ka rahastus;
- Töötervishoiu kontrolli sidumine vaimse tervise seirega aitaks kaasa ennetustegevusele;
- Tuleb luua koostöösüsteem, mis aitab omavalitsustel rohkem sotsiaalteenuste osutamisel koostööd teha;
- Keeleprobleemide osas aitab laste eestikeelsesse lasteaeda ja eestikeelsesse kooli viimine, muidu on keeruline riigikeel selgeks saada. Seetõttu on keelekümbus oluline.

Ruumi ja liikuvuse all olid arutelus sellised teemad:

- Terviklik planeerimine ja elanikkonna muutustega arvestamine peab olema juhitud läbi tõmbekeskuste valiku ja teenuste arendamise ning linnaruumi kujundamise:
 - Elanikkonna vähenemine ja vananemine;
 - Seadusandluse muutused võimaldamaks KOV-le õiguslikke võimalusi tühjade hoonete lammutamiseks või korrastamiseks;
 - Elanikele elutähtsate teenuste tagamine (nt Viru Keemiagrupp pakub kütteteenust);
 - Valdade omavaheline koostöö, kus mõned teenused on mitme valla peale ühised (näiteks kino ei ole igas vallas);
 - Regionaalne oskushariduse ja kõrghariduse pakkumine;
 - Noorte toetamine koju tagasi tulemisel – nõustamine ja toetused;
 - Kodu ostmise ja renoveerimise toetamine, sest hajaasustuse investeringuid pangad ei soovi toetada.

- Transpordiühenduste toomine ühe terviksüsteemi alla ja keskkonnasõbralikkuse suurendamine:
 - Maakondadevaheline süsteem on ühetaoline igal pool (samad hinnad või tasuta);
 - Teenus on võrdselt kättesaadav ja paindlik (liinireform);
 - Ühenduskeskuste arendamine, kus kõik ümberistumised ei ole läbi keskuste;
 - Rongitranspordi ja elektrienergia baseeruva transpordi arendamine.
- Targa linna lahenduste rakendamine kohaliku tasandi valitsemisel ning ideede ja lahenduste testimine:
 - Uudsete transpordivahendite kasutusele võtmine (raudtee õhus jm);
 - Avaandmete kasutamine, ühildamine ja kogumine.

Arutelu II voor

Arutelus keskenduti küsimusele, **kuidas põlevkivi energeetikast väljuda ja millest tuleb alustada?**

- Tuleb analüüsida, kus saavad olema probleemkohad põlevkivi töötlemise lõpetamisel;
- Luua alternatiivseid tootmisvaldkondi nagu fosforiit, turvad, puit, keemiatööstus, metallitööstus;
- Ettevõtluskeskkonna toetamine ja ettevõtlusõppe korraldamine;
- Elukeskkonna arendamine selliselt, et kohapealsed elanikud on rahul ja turistidel on huvi piirkonda külastada;
- Tuleb lahendada põlevkiviga seotud soojusvõrgu küsimus ja leida põlevkivile alternatiiv;
- Ümberõppe korraldamine kaduvatel töökohtadel olevatele inimestele;

Viljandi (6.12.2019)

Arutelu I voor

Arutati inimestega vahetult seonduvaid (tervis ja sotsiaalkaitse, oskused ja tööturg) ja üldisemaid ühiskondlike teemasid (ruum ja liikuvus, riigivalitsemine, majandus ja kliima) kahes laudkonnas. Eesti ühe suure eesmärgina võiks olla kliimaneutraalsus.

Tervise, sotsiaalkaitse, oskuste ja tööturu lauas leiti, et omavalitsustel on suurim roll terviseteadliku käitumise edendamises ja parimad võimalused eelduste loomiseks sh spordirajatised, treeningud jm. Keskvalitsuse ülesanne on toetada terviseteadlikku käitumist ja hoiakute kujunemist juba varases eas (lasteaed) ning töötada välja sobivaid strateegiaid ja anda nõu. Seejuures konkreetse lahendusena võib koolis ja lasteaias luua kohustuslikud liikumistunnid, kus noored saavad liikuda ja see ei sõltu ainult kodusest tahtest.

Rohkem rahalisi vahendeid (sh uus Euroopa Liidu eelarve Eestile) suunata kohalike kogukondade arengusse, et toetada alt-üles ja kohalikest arengutest kantud otsuseid. Oluline tasandada mahajäämust Tallinnast ja ühtlustada omavalitsuste võimekust.

Tööl käimise iga tuleb langetada 14. eluaastale, see aitab noorte oskuste arengule kaasa, toetaks tervislike eluviiside edendamist, ja vähendab tööjõupuudust.

Rahvastiku vananemisega seonduvalt on oluline hooldusteenuste kättesaadavuse tagamine ja valikuvõimaluste suurendamine. Siia juurde kuulub koduhooldusteenuse võimekuse kasvatamine ning võrdne kohtlemine era- ja avalike hooldusteenuste pakujate osas. Lisaks eeltoodule on aina aktuaalsem eutanaasia küsimus ja selle võimaldamine teatud tingimustes ning võimalike meetmete leidmine, et sünnitusiga nooreneks.

Vaimsel tervisel on tihedad seosed alkoholiga ja seetõttu peab müügi piiramine olema karmim, kuigi algab kõik samamoodi perekonna hoiakutest ja väärtuskasvatusest.

Ruumi ja liikuvuse valdkonnas on kõige olulisemad kaks teemat: vajaduspõhiste transpordilahenduste väljaarendamine (erinevat liiki ühenduste koombineerimine) ja riigiteede investeringud, mis loob hea ligipääsu hajaasustustesse, võimaldab kiirelt liikuda keskustesse ja samamoodi lihtsustab maale elama tulekut.

Riigivalitsemisel on oluline arvestada, et omavalitsuse avalikud teenused on hästi kättesaadavad ja heas korras – teed, elektriühendused, internet. Lisaks sellele tuleb jätkata digitaliseerimisega ja ühise avalike teenuste pakumissüsteemi lahendusega, kus inimene ei pea eraldi teenuse saamiseks pöörduma omavalitsuse või riigi poole. Kuna riik on õhuke, siis mõned valdkonnad on kaetud ainult ühe inimese poolt, mistõttu on tarvilik järjepidevust kasvatada ja dubleerida. Poliitika tegemisel tuleb olla teadmispõhine ja arvestada kohapealsed tagasisidet enne keskvalitsuse regionaalseid otsuseid, sest näiteks regionaalsed kolledžid, lisaks õppetööle, toetavad kohapealset ettevõtlust ja on oluliseks osaks kohalikes võrgustikes piirkonna arendamisel. Riigiasutuste väljaviimist teistesse maakonnakeskustesse peab jätkama. Oluline on ka regionaalne tasakaalustatus ehk osa teenuseid jääb regioonidesse.

Majandus ja kliima - Eesti ei tohi vastanduda rahvusvaheliselt sõlmitud kokkulepete ja võetud kohustuste valguses (näiteks põlevkivi investeringutega jätkamine). Riik koos omavalitsustega peab näitama eeskuju ja vahetama sõidukipargi välja ainult mittefossiilseid kütuseid tarbivate sõidukite vastu. Tuleb toetada tuule, päikese ja teiste alternatiivsete energialahenduste ehitamist koos sobiva keskkonnanahendusega kohalikele kogukondadele. Siia juurde kuulub ka hajaasustustes lihtsustatud planeerimise võimaldamine (üld ja detail), sest hetkel on see universaalne – linnalises keskkonnas mõistlik, hajaasustuses pigem üleregulatsioon. Märgalade taastamine aitab vähendada kahjulike gaaside hulka (seob neid), mis majandustegevusega tekib. Ettevõtted (VKE) ise ei soovi suures mahus investeerida teadusarendusse oma vahenditest ja seetõttu tuleb püsiva toetusmeetmeiga soodustada neid seda tegema.

Arutelu II voor

Arutelu teine voor keskendus küsimusele, **kuidas inimesi maal hoida ja neid sinna meelitada?** Selle saavutamiseks tulid järgmised ettepanekud:

- Teede korrastamine ja heade ühenduste loomine keskustega;
- Mugavate ja säästlike transpordilahenduste väljatöötamine;
- Investeringute meelitamine: riiklikud laenugarantiid; meetmed investeringute toetamiseks piirkondades, kus kinnisvara väärtus on madal;
- Regionaalsete maksuerisuste kehtestamine;
- Tööjõu meelitamine: elukoha tugi; avalike teenuste olemasolu (haridus, tervishoid); mugav ja piisav taristu (toetus kommunikatsioonidega liitumiseks);

- Kaugtöö variandid: piisav sideühendus; teadlikkuse ja kirjaoskuse arendamine; süsteemide ühildavus andmete vahetamiseks; ministeeriumide omavaheline koostöö andmete vahetamiseks, bürokraatia vähendamiseks;
- Julgeoleku eelarvest kasutada maapiirkondade toetamiseks (elu säilimine maal = julgeolekugarantii);
- Koolid peaks muutuma kohalikeks koosolemise/haridus/hobikeskusteks: nii täiendkoolitused, sotsiaalsed oskused-koosolemise võimalused kogukonna eestvedamisel;
- Regionaalsed kolledžite säilitamine: näiteks kaugtöökeskus kolledžisse; loob kvaliteedi ja ka täiendava piirkonna turundamise võimalused;
- Haridussüsteemi tugi: Eesti kooliprogrammi IT- ja arvutiõpe peaks tulema varakult sisse, et võimaldada ka kaugtööd; lasteaedadesse finantskirjaoskuse õpe; samamoodi liikumisvõimalused;
- Turvaline elukeskkond: peredega lastel oluline puhas keskkond; hea haridus; huvihariduse võimalused;
- Piirkondlikest eripäradest tuleneva kompetentsi arendamine (puidutööstus jne);
- Teenuste ja riigi kohalolu arvestamisel ei põhine ainult Excelil, vaid ka immateriaalsetel väärtustel (riigiasutuste jagunemine regionaalselt väikestes keskustes);
- Omavalitsuste juhtimiskvaliteedi tõstmine ja teadmispõhise lähenemise soodustamine.